

Людміла Хмяльніцкая
Віцебск

Віцебская базыльянская гімназія ў 1822–1832 гадах

Гісторыя Віцебскай базыльянскай гімназіі заслугоўвае асаблівае ўвагі даследчыкаў гісторыі беларускай літаратуры. Яе выпускнікамі былі як мінімум тры насельнікі “беларускага Парнаса” першае паловы XIX стагоддзя – Аляксандр Рыпінскі (1809–1886), Вінцэнт Газдава-Рэвут (1810 – да 1883) і Тадэвуш Лада-Заблоцкі (1811–1847). Тут вучыліся, але не паспелі скончыць навучанне з-за закрыцця навучальнай установы Геранім Марцінкевіч (1816 – пасля 1864?) і Максіміліян Маркс (1816–1893).

Што мы сёння ведаем пра гэтую навучальную ўстанову? Чаму ў ёй вучылі? Дзе ў горадзе знаходзілася базыльянская гімназія? Калі яна адкрылася і з якой прычыны перапыніла сваё існаванне? Паспрабуем знайсці адказы на ўсе гэтыя пытанні.

1 верасня 1883 года споўнілася 75 гадоў з таго дня, калі Віцебскае галоўнае народнае вучылішча было ператворанае ў губернскую мужчынскую Аляксандраўскую гімназію. З гэтай нагоды настаўнік старажытных моў гімназіі Аляксей Сапуноў, даследаваўшы мясцовыя і сталічныя архівы, выдаў кнігу пад назвай *Историческая записка 75-летия Витебской гимназии*. Аповед пра навучальную ўстанову аўтар пачаў нарысам пра яе папярэднікаў – *Навучальныя ўстановы Віцебска, якія былі ў падпарадкаванні духоўных ордэнаў*. Некалькі старонак тэксту заняло апавяданне пра вучэльню, якую ўтрымлівалі ў Віцебску манахі-базыльяне.

Манахі ўніяцкага ордэна св. Васіля – базыльяне – яшчэ ў канцы XVIII стагоддзя адкрылі сваё вучылішча ў Віцебску пры заснаваным імі кляштары побач з царквою Успення Прасвятой Багародзіцы і Св. Пакутніка Язафата (зараз Успенскі сабор). Аднак калі гэтая базыльянская царква, самы вялікі і прэзентабельны храм горада, у 1799 г. была перададзена ў праваслаўнае ведамства, манахаў разам са школай выправілі з Віцебска ў вёску Тадуліна на адлегласці 30 вёрст ад горада.

У 1820 г. паводле распараджэння імператара Аляксандра I з Расійскай імперыі выгналі манахаў-езуітаў, вядомых даўнімі традыцыямі ў справе адукацыі моладзі. Праз два гады, 16 жніўня 1822 г., імператар

у імкненні замяніць езуітаў “іншымі манаскімі ордэнамі па вучэбнай частцы” спецыяльным рэскрыптам загадаў адкрыць у Беларусі ў двух былых езуіцкіх калегіумах новыя вучылішчы. Будынак і маёмасць Полацкага калегіума загадана было перадаць манахам ордэна піяраў, Віцебскага – базыльянам для адкрыцця ў ім вучылішча “на ступені гімназіі”¹.

Віцебскія базыльяне не прымусілі сябе доўга чакаць і, вярнуўшыся з тадулінскай высылкі, ужо ўсяго праз два тыдні ўрачыста адкрылі новую навучальную ўстанову. Аб гэтай знамянальнай падзеі, якая адбылася 1 верасня таго ж года, жыхарам краю паведаміла газета “Kuryer Litewski”². Адміністрацыйна вучэльня трапіла ў падпарадкаванне Віленскага ўніверсітэта. Знаўца беларускага фальклору Міхал Федароўскі пісаў аб тым, што “базыльянская школа лічылася над Дзвіною адной з лепшых, з-за чаго да яе сцен гарнулася цывільная моладзь з усёй Белай Русі”³.

У год адкрыцця базыльянскай гімназіі яе навучэнцамі сталі Аляксандар Рыпінскі і Тадэвуш Лада-Заблоцкі. Навучанне ў гімназіі доўжылася шэсць гадоў.

А. Рыпінскі праз шэсць гадоў скончыў навучальную ўстанову, атрымаўшы ў 1828 г. “ухвальны кандуіт”⁴. Паколькі яго бацькі жылі ў маёнтку пад Віцебскам, юнаку, хутчэй за ўсё, давялося пасяліцца ў канвікте. “У кляштары знаходзіцца род пансіёна, пад назваю канвікта, – пісаў адзін з візітатараў (інспектараў) гімназіі, – у якім вучні атрымліваюць поўнае ўтрыманне і плацяць кожны ад 300 да 400 рублёў; такіх было ў 1825 годзе 13 чалавек”⁵.

Т. Ладзе-Заблоцкаму пашчасціла меней – у 1823 г. памёр яго бацька, сям’я пачала адчуваць нястачу, і хоць манахі платы за навучанне не бралі, на пэўны час юнаку ўсё ж давялося перапыніць навучанне ў гімназіі. Вось што сам ён пісаў пра гэта падчас допыту ў 1833 г.: “Бацька мой быў святаром грэка-ўніяцкага веравызнання і знаходзіўся ў Магілёўскай губерні Сенаўскага павета пры царкве, што знаходзілася ў сяле Лугінаве⁶; звалі яго Еляры Мацвееў Заблоцкі, які ў 1823 г. памёр. Да 11-гадовага ўзросту я выходзіўся пры бацьку маім, які жыў у згаданым сяле. У 1822 г. у верасні месяцы паступіў я ў Віцебскую базыльянскую гімназію [далей у рукапісе неразборліва. – Л. Х.] цяпер умею чытаць і пісаць па-руску, на латыні, па-французску, па-нямецку, па-польску,

¹ А. Сапунов, *Историческая записка 75-летия Витебской гимназии*, Витебск 1884, с. 15.

² “Kuryer Litewski” 1822, № 124.

³ М. Ф., *Witebsk i Witebszczyzna*, “Ziemia” 1912, Rok III, nr 29, s. 474.

⁴ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей – НГАБ), ф. 2512, воп. 1, спр. 155, арк. 197 адв.

⁵ Акт візітацыі быў складзены В. Сянкоўскім у 1826 г. (А. Сапунов, *Историческая записка ...*, с. 18–19).

⁶ Зараз вёска Лугінавічы Сенненскага раёна Віцебскай вобласці.

англійску¹. У гэтай гімназіі быў я да 1827 г. і па бедным стане сваім не мог далей працягваць у гэтай гімназіі [навучанне]. Перайшоў у ліпені месяцы таго года Магілёўскай губерні Сенаўскага павета да памешчыка Пятра Кажанеўскага ў абавязку гувернёра пры яго дзецях. На гэтай пасадзе знаходзіўся адзін год, атрымліваючы заробку на год 200 руб. асігнацыямі. Пасля сканчэння гадавога тэрміну я, не жадаючы больш жыць у Кажанеўскага, перайшоў <...> да памешчыка Віцебскай губерні Суражскага павета Антона Дышлеўскага, у яго жыў да паловы 1829 г. Ад яго ж атрымаўшы 350 руб. за маё навучанне дзяцей яго, паступіў паранейшаму ў Віцебскую гімназію для сканчэння поўнага курса навук. <...> 1830 года на пачатку кастрычніка месяца выйшаў з гімназіі з выдадзеным мне пра навукі мае атэстатам”².

Аб тым, чаму навучалі базыльяне сваіх выхаванцаў, сабраў звесткі А. Сапуноў: “У I кл. выкладаліся Закон Божы, святая гісторыя, геаграфія, арыфметыка, чыстапісанне, польска-лацінская граматыка і лацінскія выпіскі, па якіх робіцца пераклад з лацінскай на польскую мову.

II кл. – Закон Божы, святая гісторыя, геаграфія, арыфметыка, чыстапісанне, 2-я частка польска-лацінскай граматыкі і выпіскі.

III кл. – Закон Божы, 3-я частка польска-лацінскай граматыкі, лацінскія выпіскі, 1-я частка геаметрыі, натуральная гісторыя і гісторыя старажытных народаў з той жа геаграфіяй.

IV кл. – Закон Божы, пачатак красамоўства, пераклад Вергілія і Цыцэрона, 2-я частка геаметрыі (плоская геаметрыя), трыганаметрыя, агульная фізіка, астранамічная геаграфія, фізіялогія раслін, грэчаская гісторыя і геаграфія.

V кл. – Закон Божы, красамоўства, пераклад Вергілія і Цыцэрона, алгебра, падрабязная фізіка, астранамічная геаграфія, тэрміналогія раслін, рымская гісторыя і геаграфія.

VI кл. – Закон Божы, пераклад *Метамарфозаў* Авідыя, паэтычнае мастацтва Грэцыі і да т. п., працяг матэматыкі, логіка, хімія, воспенная навука, расійская і польская гісторыя.

Апроч таго, выкладаліся ў тым жа вучылішчы³ расійскае прыгожае пісьменства і мовы французская і нямецкая; у гадзіны, прызначаныя для гэтых прадметаў, вучні падзяляліся на тры разрады: ніжэйшае аддзяленне, сярэдняе і вышэйшае.

Заняткі былі да і пасля абеду.

Іспыты адбываліся два разы на год: 1-ы перад святам Нараджэння Хрыстовага і 2-і ў першых чыслах жніўня, перад роспускам на вакацыі.

Платы за навучанне не бралася”⁴.

¹ Англійскую мову ў гімназіі не выкладалі. Яе Т. Лада-Заблоцкі засвоіў самастойна.

² НГАБ, ф. 1430, воп. 1, спр. 51055, арк. 142–142 адв.

³ У дакументах навучальная ўстанова іншым разам называлася вучылішчам “на ступені гімназіі”.

⁴ А. Сапунов, *Историческая записка...*, с. 16–17.

М. Федароўскі ў сваім нарысе *Віцебск і Віцебшчына* паведамляў, што абмундзіраванне навучэнца базыльянскай гімназіі “складалі гранатавы фрак, пунсовыя каўнер і адвароты, гузікі латунныя”¹. Аднак Максіміліян Маркс, які сам вучыўся ў базыльянаў, аспрэчваў гэтыя звесткі і пісаў, што гімназія была “безмундзірнай”². Менавіта гэта прыцягвала бедных вучняў, у якіх прага да навукі была вялікай, аднак сродкаў ледзьве хапала не тое, што на абмундзіраванне, а на хлеб надзённы. Адным з такіх вучняў у 1830 г. стаў сын уніяцкага святара з Полацка Каэтан Касовіч (1814–1883) – у будучым вядомы знаўца Усходу, экстраардынарны прафесар Пецярбургскага ўніверсітэта, сябра Парыжскага і Лонданскага азіяцкіх таварыстваў, а таксама Усходняга таварыства Германіі.

У канцы першага года існавання навучальнай установы, у чэрвені 1823 г., у Віцебскую базыльянскую гімназію прыехаў інспектар Віленскай навучальнай акругі, ганаровы сябра Віленскага ўніверсітэта, “грамадзянін і пісьменнік” Ян Ходзька³.

Як паведамляў “Журнал министерства народного просвещения”, “візітацыі былі справай звычайнай. Кожны ўніверсітэт штогод камандзіраваў аднаго са сваіх прафесараў для агляду навучальных устаноў у адну або ў некалькі падведмасных яму ў навучальных адносінах губерню. Рэвізія тычылася вучэбнага, маральнага і эканамічнага боку ўстановы, працягвалася звычайна ад двух да трох месяцаў і суправаджалася пісьмовай справаздачай візітатара ўніверсітэта аб стане агляджаных ім вучэльняў, аб іх звычайных недахопах і патрэбах”⁴.

Я. Ходзька быў фігурай неардынарнай – прыхільнікам асветы, арганізатарам масонскіх ложаў у Вільні і Мінску, аўтарам п’ес, апавесцей, трагедый і камедый. У збор Музея Чартарыскіх у Кракаве трапіў складзены ім акт візітацыі Віцебскай базыльянскай гімназіі, датаваны 12 чэрвеня 1823 г., у якім апісваўся будынак навучальнай установы: “Калегіум і настаўнікі размяшчаюцца ў вялізных паезуіцкіх будынках, замкнутых з поўначы касцёлам у квадрат, пабудаваных у два паверхі, з высокім з усходу будынкам са сталовай унізе і бібліятэкай наверх, насупраць дома грамадзянскага губернатара, што стаіць над рэчышчам Віцьбы. На галоўным фасадзе ўладкавана вежа з гадзіннікам. У двары размяшчаюцца пад вуглом флігелі, вазоўні, стайні, піваварны завод, а чацвёрты бок замкнуты сцяною, якая ўпіраецца ў касцёл. У калегіюме ёсць вялікая колькасць келляў, значна большая, чым цяперашняе таварыства можа заняць; паўсюль захоўваюцца чысціня і парадак. Калідоры доўгія і ўпрыгожаны яны пасрэднымі партрэтамі з выявамі генералаў ордэна езуітаў. У касцёле ёсць цудоўныя карціны італьянскага

¹ М. Ф., *Witebsk i Witebszczyzna...*, s. 474.

² М. М а р к с, *Каэтан Андреевич Коссович*, “Русская старина” 1886, т. 52, № 12, с. 610.

³ А. С а п у н о в, *Историческая записка...*, с. 142.

⁴ А. Н о в о с е л о в, *Ревизия профессором Сенковским белорусских училищ в 1826 году*, “Журнал министерства народного просвещения”, 1872, часть CLX, с. 171.

пісьма, з якіх самыя лепшыя наступныя: *Зняцце з крыжа, Св. Францыск Ксаверы, Св. Казімір* і інш. Вуліца аддзяляе кляштар ад школьнага дома, таксама мураванага: два крылы маюць па дзве залы са скляпеннямі для класаў, круглую залу, якая абапіраецца на калоны; такое ж размяшчэнне і на другім паверсе; дах крыты гонтай, купал – бляхаю; будынак вялізны і знешне цудоўны; вялікія залы могуць змясціць па сто вучняў¹. З усходу да манастырскіх будынкаў далучаўся вялікі сад.

Будынак базыльянскай гімназіі або “школьны дом”, пра які пісаў Я. Ходзька, у Віцебску з-за знешняга выгляду часцей называлі проста “домам з купалам”. Купалам была перакрыта круглая зала з калонамі, якая мела з-за гэтага добрую акустыку і прызначалася для “публічных актаў” навучэнцаў.

Раней за базыльянаў у гэтым будынку, узведзеным у 1799 г., сваю школу ўтрымлівалі манахі-езуіты. У памяці гараджан надоўга засталіся іх навуковыя эксперыменты і прадстаўленні, якія час ад часу рабіліся для публікі. М. Маркс, які бачыў у дзяцінстве гэтыя вопыты, так пісаў аб усім, што адбывалася ў “доме з купалам”: “Урэзаліся ў памяць маю і публічныя эксперыменты айцоў-езуітаў, якімі яны забавлялі і дурылі шаноўнейшую публіку, што складалася з бацькоў і апекуноў моладзі. У прызначаныя святочныя дні ў іх са званнямі то ўзлятаў паветраны шар з лялькамі, што сядзелі ў лодцы, то бяшкодна апускаўся на плошчу прывязаны да парашута казёл. У залах вучэльні, у адной – цёмнай, чароўны ліхтар паказваў цуды святых Лаёлы, Ганзагі, Косткі, Баболія і іншых сяброў Societatis Jesu (Таварыства Ісуса), у другой жа, светлай, грывучы газ са стрэламі згараў у лятаючых мыльных пухірах, то канічныя лютэрскі збіралі пачварныя разводы ў вытанчаныя малюнкi, а даўжэзная шкляная труба, уздымаючыся і апускаючыся над грывучым вадародам, пела над звон франклінавых званочкаў *Gloria in excelsis Deo* (*Слава ў вышніх Богу*) і цэлая батарэя вольтавых пісталетаў адказвала залпам на кожны такі вокліч. І ўсё гэта рабілася і з важнасцю, і з пакорай, і так чынна і ўрачыста, быццам пры якім набажэнстве”².

Пасля езуітаў навучэнцы базыльянскай гімназіі атрымалі не толькі будынак калегіума, школы ды абсталяванне кабінетаў, але і цудоўную бібліятэку. У адрозненне, напрыклад, ад манахаў-францысканцаў, якія мелі школу ў Сакольніках пад Віцебскам і навучалі сваіх выхаванцаў “па розных кнігах, якую б хто не прынёс”³, віцебскія базыльяне мелі ў сваім распараджэнні кніжны збор, які пачаў фарміравацца з XVIII стагоддзя. Ужо ў 1773 г. у езуіцкай бібліятэцы налічвалася каля 3000 кніг. Пазней збор папоўніўся часткаю бібліятэкі Залускіх (каля 500 тамоў), падарункамі Крыштафа Яцкеля і рэктара калегіума Яна Заранкі, рэгулярна паступалі кнігі з друкарні полацкіх езуітаў. У 1820 г.

¹ I. G. [J. M. Giżycki], *Materyały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*, Kraków 1905, s. 185–186.

² М. М а р к с, *Записки старика*, “Віцебскі сшытак” 1996, № 2, с. 87.

³ А. С а п у н о в, *Историческая записка...*, с. 22, 153.

у бібліятэцы было ўжо амаль 6000 выданняў, частка якіх пасля скасавання калегіума перайшла да базыльянаў, а частку перадалі Полацкай духоўнай семінарыі¹.

Т. Лада-Заблоцкі так згадваў пра сваю *alma mater* у паэме *Ваколіцы Віцебска*:

Ля старажытнага стылёвага касцёла
Стаіць даўнейшы храм навукі – наша школа,
Дзе выхавальнікі праслаўленага веку
Стараліся развіць у юным чалавеку
Магчымасці яго, і розум вызваліць з цямніцы,
І абвясціць адвечнай праўды таямніцы.
О школа! Тут прыняў я першыя асновы
Навук, цнатлівасці на тэрмін шматгадовы,
Бо тут жа раніца жыцця майго мінала
І мой юнацкі розум спраўна развівала.
На творах класікаў я тут жа мацаваўся
І тут з сябрамі дружбай першаю звязаўся².

Падчас візітацыі 1823 г. Я. Ходзьку суправаджаў сакратар – студэнт Віленскага ўніверсітэта Тамаш Зан. Гэты чалавек выклікаў у юнага А. Рыпінскага незабыўнае ўражанне, а ў будучым паўплываў на фарміраванне яго светапогляду. “Тактоўнасць маладога сакратара пры экзаменаванні дзяцей, – успамінаў А. Рыпінскі пазней, – ягонае лагоднае з імі абыходжанне і заахвочванне да навукі схілілі да яго сэрцы ўсіх. Памяць пра яго, ведаю, да сённяшняга дня свята захоўваць мусіць у сваёй душы кожны з адукаваных маіх аднакласнікаў. У войску я спяваў ягоныя трыялеты, у Парыжы пазнаёміўся з ягоным братам і шмат якімі іншымі супакутнікамі гэтага знакамітага чалавека, высланага ў дзікі, супрацьлеглы нам бок”³.

Падчас прыезду ў Віцебск Т. Зан быў старшынёй тайнай студэнцкай арганізацыі – Таварыства філарэтаў. Літаральна праз некалькі тыдняў пасля візіту ў Віцебск яго разам з іншымі філаматамі і філарэтамі арыштавалі царскія ўлады. Каб аблегчыць лёс таварышаў, Т. Зан узяў усю віну на сябе, і яго разам з Я. Чачотам і А. Сузіным адправілі на Урал, дзе ён вымушаны быў правесці 13 гадоў.

Віцебская базыльянская гімназія ад самага моманту свайго адкрыцця склала канкурэнцыю гімназіі губернскай, якая існавала ў горадзе з 1808 г. Пра гэта сведчаць сухія лічбы статыстыкі: калі ў 1821 г. у Аляксандраўскай мужчынскай гімназіі было 247 навучэнцаў, то ў 1823 г. – ужо толькі 138. Пры гэтым у базыльян у 1823 г. вучылася 147

¹ Witebsk [in:] *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995*, Kraków 1996, s. 749; *Бібліотэка іезуіцкай колегіі* [у:] *Віцебшчына*, т. 1, Віцебск 1925, с. 179.

² Т. Лада-Заблоцкі, *Ваколіцы Віцебска*, перакл. П. Бітэля [у:] *Шляхам гадоў. Гісторыка-літаратурны зборнік*, уклад. Я. Янушкевіч, Мінск 1994, с. 277.

³ Цыт. па: М. Хаўстовіч, *Аляксандар Рыпінскі: знаёмы і незнаёмы*, “Arche” 2009, 5 (80), травень, с. 285.

хлопчакаў – на дзевяць вучняў больш, чым у губернскай гімназіі, і перавагу манахі захоўвалі на працягу яшчэ двух наступных гадоў¹.

Пра саслоўны склад вучняў базыльянскай гімназіі дадзеныя захаваліся толькі на год адкрыцця – 1822. Са 125 навучэнцаў 71 паходзіў са шляхецкіх сем'яў, 20 – з “духоўнага стану”, 16 – з сем'яў мяшчан і 18 – з “іншых станаў”. Практычна ўсе вучні – 122 чалавекі – былі католікамі².

Гімназічны курс дазваляў атрымаць дыхтоўную адукацыю, заснаваную на вывучэнні лацінскай мовы, дакладных і прыродазнаўчых навук. Аднак штудзіраванне “расійскай і польскай гісторыі” па падручніках, выпраўленых імперскімі цэнзарамі, асаблівай радасці не прыносіла. А. Рыпінскі пазней успамінаў: “У бібліятэцы майго бацькі сярод кніг аднаго з маіх старэйшых братоў знаходзілася нейкая старая кніга з надпісам: *Ex libris: Josephi Rypiniski*, у скураной вокладцы, пад якой ад часу пакрывілася ва ўсе бакі шчуплая кляёнка, цвіль працяла на вылет шэрыя старонкі і нібы макам пакрапіла іх сівымі плямамі. Аўтара гэтага рэдкага твора сёння я ўжо не памятаю, а тытул быў такі: *O sprawie Rycerskiej Polskiej*.”

Пад назваю, адразу на другой старонцы знаходзілася, як сёння памятаю, нязграбна намаляваная выява ўзброенага з ног да галавы паляка, які падкручваў сабе вус і абাপіраўся на меч, з такім надрукаваным унізе вершам:

Znaj starego Polaka po żelaznym stroju <...>.

Тая кніга, надрукаваная ў яшчэ залатыя часы нашай дарагой Польшчы, калі патрыятызм не ведаў, што гэта такое – вострыя нажніцы цэнзурнага камітэту Масквы, была для мяне новаю з'яваю сярод маіх сумных школьных *Граматык* Якубовічаў³ ці куртатымі *Гісторыямі* Кейданаваў⁴, якія адны толькі і не падпадалі ў нас канфіскацыі, якая адбывалася на загад Пелікана або Навасільцава⁵.

¹ Колькасць вучняў Віцебскай Аляксандраўскай гімназіі: 1823 г. – 138, 1824 г. – 148, 1825 г. – 133, 1826 г. – 143, 1827 г. – 168, 1828 г. – 174. Колькасць вучняў базыльянскай гімназіі: 1822 г. – 125, 1823 г. – 147, 1824 г. – 155, 1825 г. – 144, 1826 г. – 121, 1827 г. – 104, 1828 г. – 97. Гл.: *Колькасць навучэнцаў Віцебскай мужчынскай Аляксандраўскай гімназіі ў 1809–1906 гг.* [у:] *Памяць. Віцебск*, у 2 кнігах, кніга 1-я, Мінск 2002, с. 180; А. Сапунов, *Историческая записка...*, с. 18.

² А. Сапунов, *Историческая записка...*, с. 18.

³ М. Якубовіч – выпускнік Віленскага ўніверсітэта, аўтар *Граматики польского языка і Латинской грамматики*.

⁴ І. Кайданаў – выпускнік Кіеўскай духоўнай акадэміі, аўтар папулярных падручнікаў па гісторыі. У 1821 г. у Пецярбургу выйшла яго *Руководство к познанию всеобщей политической истории*, якое вытрымала трынаццаць выданняў.

⁵ М. Навасільцаў быў прызначаны апякуном Віленскай навучальнай акругі ў 1823 г., пасля таго, як ад гэтай пасады быў вызвалены князь А. Чартарыскі з-за выкрыцця царскімі ўладамі ў Віленскім універсітэце тайных Таварыстваў філаматаў і філарэтаў. Прафесар-хірург Вацлаў Пелікан стаў рэктарам Віленскага ўніверсітэта ў 1826 г. Асобай ён быў вельмі непапулярнай. Пра яго і нейкага Бяляўскага ў студэнцкім асяроддзі спявалі наступную песеньку: “Na bulwarze,

Ледзь толькі я яе заўважыў і выграб з-пад пылу ў шафе, абцёр, пацалаваў і вышэй пададзеныя шэсць радкоў *Znaj starego Polaka* на памяць старанна вывучыў і штодзень рана і ўвечары паўтараў іх, і дзе толькі вугельчык або крэйду знаходзіў, адразу майго паляка са зброяй ці кепска, ці добра маляваў.

Гэты верш, нібы як айчыны талісман, засеў мне з таго часу раз і назаўсёды ў думках. А ў сэрцы ён распаліў наймацнейшую іскрынку любові да краю!"¹

Выкладчыкі базыльянскай гімназіі знаёмілі выхаванцаў не толькі з навукамі, але і імкнуліся прывіць ім любоў да мясціны, у якой жылі, і да яе святыняў. На пачатку XVII стагоддзя ад рук гараджан, якія паўсталі супраць жорсткіх мер увядзення ўніі, у Віцебску загінуў Полацкі ўніяцкі архіепіскап Язафат Кунцэвіч. *Віцебскі летаніс* так адгукнуўся на гэтую падзею: "У год 1623. Месяца лістапада другога дня, паводле старога календара, на другі дзень рускага свята Кузьмы і Дзям'яна, у Віцебску мяшчане замардавалі бласлаўленага Язафата"². На месцы забойства Кунцэвіча ў наступным стагоддзі і была ўзведзена базыльянская царква (зараз Успенскі сабор).

"Патрон Беларусі, замардаваны за руплівае наварочванне схізмы на каталіцкую веру, ці, хутчэй, уніяцкую, злучанага з Рымам грэцкага касцёла, – успамінаў пазней А. Рыпінскі, – яго біяграфія знаходзіцца ў кнізе *Жыцці святых*, а ў гродскіх актах горада Віцебска захоўваецца апісанне ўсяго таго злачынства супраць шаноўнага пастыра; просты люд да сённяшняга дня спявае нейкую песеньку з гэтак званых *Кантычак*:

W niedziele, w Witebsku, rano
Biskupa zamordowano!

На тым месцы пабудаваў мураваную каплічку, якая, хоць і занядбаная, і сёння стаіць. Я сам не раз яе аглядаў. Адноўчы нават, калі мы туды прыйшлі з кс. рэгентам з канвікту айцоў базыльянаў, некалькі маіх малых калегаў мала што з жыццём у ёй не развіталіся. Ахопленыя цікавасцю, адчынілі неяк заржавелы замок дзвярэй у склеп і пачалі зазіраць у труны манахаў, што стаяць там доўгім шэрагам; іншыя, што былі знутры, каб іх пастрашыць, – за дзверы і пачалі іх штурхаць, ды так нешчасліва, што адчыніць іх без ключа было немажліва. Уявіце сабе жах, крыкі, плач і адчай бедных, прымкнутых у цёмнай магіле з трупамі ў напалову адчыненых трунах, а таксама галасы тых, што іх незнарок

pośród Wilna, // Bielawskiego ręka silna // Biła, tłukła, jak Hamana // Wacława Peli- kana. // Jemu honor, sława, cześć: // Dał mu w mordę, razy sześć!" Гл.: М. М а р к с, *Записки старика*, "Віцебскі сшытак" 1997, № 3, с. 141–142.

¹ А. Р ы п і н с к і, *Беларусь. Колькі слоў пра паэзію простага людзю гэтае нашае польскае правінцыі, пра ягоную музыку, спевы, танцы, etc.*, "Arche" 2009, 5 (80), травень, с. 250.

² *Віцебскі летаніс Панцырнага і Аверкі*, перакл. В. Таранеўскага, "Спадчына" 1997, № 4, с. 213.

там зачынілі? Падышоў і кс. рэгент, але нічога без слесара зрабіць не мог. Мусілі пасылаць у горад па ключ, і ледзь жывых дзяцей адтуль дасталі. Гэта назаўсёды засталася ў маёй памяці”¹.

У сценах гімназіі А. Рыпінскі далучыўся да свету паэзіі, у тым ліку і да расійскай, да лепшых яе ўзораў. У 1826 г. ён напісаў свой *Najpierwszy wierszyk*. Школьнымі гадамі датуецца і верш з грувасткай назвай *Okrutna władza wdzięków, a ukarane nieposłuszeństwo. Narzekanka (Жорсткая ўлада прывабнасці, або Пакаранае непаслушэнства. Скарга)*². У 1827 г. пераклаў на польскую мову баладу А. Пушкіна *Русалка* і суправадзіў пераклад подпісам: “З рускай. Аляксандра Пушкіна. Над возерам у Дубровах. Кукавячын. 1827 г. Над Дзвіною”³.

Захапленне моладзі паэзіяй у тыя часы было паўсюдным. Тон задавалі выхаванцы Віленскага ўніверсітэта. М. Маркс так успамінаў пра гэта: “Але вось Жукоўскі надрукаваў у Пецяярбургу сваю *Святлану*, і балада гэтая зрабіла ў Вільні немагчымы фурор. *Раз в крещенский вечерок* паўтаралася па дамах і на вуліцах моладдзю абодвух полаў, дзецьмі і нават вулічнымі хлопцамі. “Вось як трэба пісаць! К чорту ўсе класічныя правілы і формы! Няхай жывуць прастата і народнасць!” – крычалі студэнты і з цёплай стараннасцю, ледзьве не з гарачкавым запалам, узяліся за справу. Хто збіраў народныя казкі і паданні, хто перакладаў іх, хто вывучаў звычаі прастанароднага жыцця і ўнікаў у значэнне іх і ўмовы іх паходжання, і ўсе пісалі, пісалі і пісалі. Сямнаццаць друкарняў у адной Вільні дзень і ноч былі занятыя друкаваннем таго, што здавалася быццам бы вартым друку, а пісалі ледзьве не ўсе пісьменныя і напай-пісьменныя. <...>

І выходзілі ж тады з універсітэта настаўнікі, якіх пасля не было відаць, якіх і цяпер няма. Менавіта яны прымусілі прыкладамі і парадамі ўсю школьную моладзь у акрузе аддацца навуцы і імкнуцца да разумовага развіцця. Пісалі і стваралі ўсе хлапчукі, і кожны вучань не ніжэй трэцяга класа вылузваўся ўжо са скуры вон, каб толькі звярнуць увагу на свой твор.

Большаю часткаю гэтыя намаганні прымалі форму песняў у два тэмпы (кракавяк) або ў тры (мазурка). <...> Мазуркі і кракавякі ствараліся на польскай мове. Тыя ж рускія і нават беларускія песенькі, што зноў з’явіліся (а іх было нямала), спяваліся на гатовыя ўжо народныя матывы”⁴.

Відаць, у гады вучобы ў базыльянскай гімназіі А. Рыпінскі пачаў запісваць беларускія фальклорныя тэксты, якія чуў падчас сваіх падарожжаў па ваколіцах.

¹ Цыт. па: М. Хаўсгавіч, *Аляксандар Рыпінскі: знаёмы і незнаёмы...*, с. 284–285.

² *Ibidem*, с. 285–286.

³ Я. Янушкевіч, *Дынабург – Парыж – Лондан – Кукавячын, альбо Яшчэ адзін Жыццяніс змагарнага XIX стагоддзя* [у:] *Acta Polono-Ruthenica VI*, Olsztyn 2001, s. 239.

⁴ М. Маркс, *Записки старика*, “Віцебскі сшытак” 1997, № 3, с. 142–143.

Сістэма выкладання ў навучальных установах, адчыненых пры кляштарах, у пэўны момант насцярожыла высокіх дзяржаўных чыноўнікаў. Віцебскі, Магілёўскі і Смаленскі генерал-губернатар князь Мікалай Хаванскі ў 1824 г. падаў імператару Аляксандру I спецыяльную запіску аб стане навучальных устаноў на падначаленай яму тэрыторыі. У запісцы, у прыватнасці, паведамлялася: “У Беларусі з часоў далучэння да Рускай дзяржавы выхаванне юнацтва знаходзілася ў руках каталіцкага і ўніяцкага святарства, адукацыя яго ажыццяўлялася ў школах, заснаваных пры кляштарах розных манаскіх ордэнаў. Школы гэтыя існуюць і зараз. У іх юнацтва адукоўваецца па метадах старадаўніх аўтараў, навукі выкладаюцца на польскай або лацінскай мовах, славеснасць палягае на вывучэнні польскай, лацінскай і некаторых замежных моў, а руская мова застаецца ў сапраўдным занябданні; гэтаму прадмету навучаюць толькі чытаць, пісаць і вельмі малое даюць паняцце аб правілах яго граматыкі, бо і самі настаўнікі маюць вельмі абмежаванае паняцце аб рускай мове. Істотная сістэма настаўнікаў у гэтых вучэльнях заключаецца ў тым, каб у навучэнцах пасяліць дух паланізму, у чым яны і дасягнулі сваёй мэты”¹.

Хутка пасля гэтага ўлады адважыліся на дзеянні. Першай мерай, накіраванай на знішчэнне “духу паланізму”, стаў перавод навучальных устаноў беларускіх губерняў з распараджэння Віленскага ўніверсітэта ў падпарадкаванне Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэту. У канцы ліпеня – пачатку жніўня 1826 г. навучальныя ўстановы Віцебска з інспекцыяй наведваў ужо ардынарны прафесар Пецярбургскага ўніверсітэта па кафедры арабскай і турэцкай славеснасці Восіп Сянкоўскі, які ў хуткім часе атрымаў шырокую вядомасць у літаратурным свеце за творы, напісаныя пад псеўданімам Барон Брамбеус. Сталічны інспектар быў накіраваны не для аднаго толькі агляду вучэльняў, але і “для выпрацоўкі на месцы мер і падрыхтоўкі сродкаў для іх будучага пераўтварэння”².

У 1826 г. у склад Санкт-Пецярбургскай навучальнай акругі ўваходзілі Архангельская, Валагодская, Віцебская, Пецярбургская, Наўгародская, Пскоўская і Аланецкая губерні. Па колькасці навучальных устаноў лідзіравала Віцебская губерня, якая саступала толькі сталічнай Пецярбургскай губерні³. З 29 гімназій, вучылішчаў і пансіёнаў Віцебскай губерні толькі восем устаноў фінансаваліся за казённы кошт і тым самым залежалі ад урада. Астатнія ўтрымліваліся за кошт мясцовых сродкаў, што ўтвараліся галоўным чынам ад прыбыткаў былых езуіцкіх маёнткаў.

У справе адукацыі Віцебская губерня пераўзыходзіла і сваю бліжэйшую беларускую суседку – губерню Магілёўскую, якая мела жыха-

¹ А. Н о в о с е л о в, *Ревизия профессором Сенковским белорусских училищ в 1826 году*, часть CLX, с. 162.

² *Ibidem*, с. 172.

³ *Ibidem*, с. 187–188.

роў на 25% больш¹, аднак ўтрымлівала ўсяго 16 навучальных устаноў. В. Сянкоўскі наведаў з рэвізіяй амаль што ўсе вучэльні ў абедзвюх губернях.

Аб тым, што базыльянская гімназія ў Віцебску стварала сур'ёзную канкурэнцыю губернскай, В. Сянкоўскі адзначыў у сваёй справаздачы: "Віцебская базыльянская гімназія размяшчаецца ў былым кляштары езуітаў; базыльяне, валодаючы гэтым кляштарам, атрымлівалі яшчэ ад казначэйства 12.000 рублёў асігнацыямі, з умоваю трымаць на гэтыя грошы гімназію. Гэтая гімназія была створана па ўзору гімназій Віленскай навучальнай акругі, і моваю выкладання ў ёй была польская; рускай жа навучалі як замежнай. Базыльянская гімназія была ў моцным саперніцтве з губернскай. Дырэктар апошняй, абавязаны кантраляваць кляштарныя навучальныя ўстановы, не раз скардзіўся на непаслушэнства і нядобранамернасць настаўнікаў-базыльян"².

Не лішнім будзе адзначыць, што на момант прыезду В. Сянкоўскага ў бібліятэцы базыльянскай гімназіі налічвалася ўжо 8000 кніг, у той час, як у бібліятэцы гімназіі губернскай было ўсяго 1500 тамоў, сярод якіх, як пісаў візітатар, знаходзілася "шмат хламу"³.

Будынак, які займала базыльянская гімназія, падаўся інспектару такім прывабным, што ён гатовы быў рэкамендаваць яго для адкрыцця ў Віцебску адзінага на ўвесь край ліцэя – навучальнай установы, паводле задумы В. Сянкоўскага, "адным толькі градусам ніжэй універсітэта". Пра гэты свой праект ён пісаў у справаздачы: "У Віцебску знаходзіцца <...> цудоўнае памяшканне для ліцэя ў былым езуіцкім кляштары, якое займае цяпер базыльянская гімназія; пасля знішчэння гэтай установы, у будынках кляштара і доме вучылішча, што яму належыць, вельмі зручна можна размясціць бібліятэку, кабінеты, класы, канвікт і настаўнікаў і мець сваю царкву пры вучылішчы"⁴.

Пра пансіён віцебскіх базыльян, за пражыванне ў якім навучэнцы плацілі ў той час па 400 рублёў на год, у В. Сянкоўскага засталася не самае прыемнае ўражанне: "Канвікт гэты <...> утрымліваецца досыць неахайна, як і іншыя таго ж роду ўстановы ў Беларусі, дзе манаскія саслоўі ўвогуле не маюць духу ахайнасці і чысціні"⁵. Бялізну і вопратку вучні павінны былі мець уласную. Пры гэтым візітатар у сваёй справаздачы не мог не адзначыць: "Віцебская базыльянская гімназія <...>

¹ У Віцебскай губерні на 1826 г. было жыхароў 672 тысячы душ, у Магілёўскай – 892 тысячы. Гл.: А. Новоселов, *Ревизия профессором Сенковским белорусских училищ в 1826 году*, "Журнал министерства народного просвещения", 1872, часть CLX, с. 188.

² А. Н о в о с е л о в, *Ревизия профессором Сенковским белорусских училищ в 1826 году*, "Журнал министерства народного просвещения", 1872, часть CLXI, с. 90–91.

³ А. Н о в о с е л о в, *Ревизия профессором Сенковским белорусских училищ в 1826 году*, "Журнал министерства народного просвещения", 1872, часть CLX, с. 190–191.

⁴ А. Н о в о с е л о в, *Ревизия профессором Сенковским белорусских училищ в 1826 году*, "Журнал министерства народного просвещения", 1872, часть CLXI, с. 113, 119.

⁵ *Ibidem*, с. 91.

можа яшчэ лічыцца адною з самых лепшых з ліку тых, якім кіруе польскае святарства”¹.

Галоўным з усіх заўважаных недахопаў сталічны прафесар палічыў наступны: “Як у саслоўі настаўнікаў, так і ў вучнях тояцца варожыя адносіны да ўсяго рускага”. З мэтай выкаранення “духу паланізму” ён настойліва рэкамендаваў кіраўніцтву гімназіі на будучае весці ўсе кнігі (гістарычныя запісы гімназіі, журнал настаўніцкіх пасяджэнняў, журнал візітацый, метэаралагічныя назіранні і інш.) на рускай мове. Дзеля гэтага В. Сянкоўскі настойліва раіў знайсці яшчэ ў бягучым навучальным годзе “двух здольных настаўнікаў з прыродных рускіх”, якія вялі б на рускай мове ўсе прадметы ў двух ніжэйшых класах. “Закон Божы для дзяцей рыма-каталіцкага веравызнання і польская граматыка, – пісаў ён, – могуць выкладацца на польскай мове. Руская літаратура павінна выкладацца ва ўсіх класах гімназіі, і ніхто з вучняў не можа быць вызвалены ад вывучэння гэтага прадмета... Прынамсі, палова прадметаў у вышэйшых класах павінна выкладацца на рускай мове”².

Кіраўніцтва гімназіі такімі рэкамендацыямі В. Сянкоўскага было пастаўленае ў цяжкае становішча – папярэднія візітатары рэкамендавалі зусім іншае. Дык было вырашана звярнуцца да вышэйшага кіраўніцтва. У 1828 г. гімназічнае начальства пісала ў Пецябург: “Граф Плятар, аглядаючы Віцебскае базыльянскае вучылішча 29 лютага 1825 г., прадпісаў, каб у выкладанні прадметаў вучням трымацца ранейшага парадку, гэта значыць у ніжэйшых класах на польскай мове, а ў вышэйшых на рускай. Сянкоўскі ж патрабаваў, каб выкладанне было на рускай мове з ніжэйшых класаў. Камітэт вучылішчаў дазволіў выкладанне навук на польскай мове ў тых толькі вучылішчах, дзе вучні не могуць разумець выкладанне на рускай мове, аднак, з тым, каб навучанне ёй пачыналася з ніжэйшых класаў, на якой, як на мове айчыннай, потым, у вышэйшых класах, павінны выкладацца навукі”³.

Пасля рэвізіі В. Сянкоўскага дні існавання Віцебскай базыльянскай гімназіі, як і іншых навучальных устаноў, што знаходзіліся ў падпарадкаванні духоўных ордэнаў, былі палічаны. Спачатку была праведзена рэформа, пра якую М. Маркс пісаў: “Уніяты, якія раней называліся рымска-уніятамі, перайменаваны былі ў грэка-уніятаў, і ўсе прадметы ў школе пачалі выкладацца на рускай мове. Трэба было набыць новыя падручнікі, і што гэта былі за падручнікі! Дастаткова назваць іх: арыфметыка Мяморскага, матэматыка Фуса, фізіка Шрадэра, лацінская граматыка Кашанскага, гісторыя Кайданава і г. д., усё на падбор! Дадалі нам яшчэ па адной гадзіне ранішніх заняткаў; хоць з прадметаў садаводства, воспальвання, хімію, а з курса матэматыкі землемерства і аналітычную геаметрыю адкінулі. Colloquia таксама перапыніліся”⁴.

¹ *Ibidem*.

² А. Сапунов, *Историческая записка...*, с. 18–19, 142.

³ *Ibidem*, с. 20.

⁴ М. Маркс, *Каetan Андреевич Коссович...*, с. 611.

У 1830 г. папачыцель Беларускай навучальнай акругі Р. Карташэўскі дакладаў міністру народнай асветы “аб неабходнасці паступовага знішчэння духоўных вучылішчаў для цывільных людзей у Беларусі”. Зрэшты, спецыяльным рэскрыптам імператара Мікалая I ад 1 траўня 1832 г. базыльянская гімназія ў Віцебску была скасавана, і замест яе загадана было стварыць “асобнае для мяшчан вучылішча”¹. “Хутка базыльянскія школы былі зачынены, – пісаў М. Маркс. – Настаўнікі – лацінскай мовы Капецкі і фізікі Зянкевіч – адасланы ў Маскву для слухання там прафесарскіх лекцый, іншыя былі разасланы ў розныя мясцовасці”².

На заканчэнне застаецца дадаць, што ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі захоўваецца вялікі фонд дакументаў пад назваю *Тадулінскі жаночы кляштар Віцебскай губерні*, а ў ім – адна танюсенькая справа на сямі аркушах, якая тычыцца гісторыі Віцебскай базыльянскай гімназіі. Усе матэрыялы справы датуюцца адным годам – 1829-м. Аднак звесткі, якія ўтрымлівае архіўны дакумент, сапраўды ўнікальныя. Тут знаходзіцца спіс выкладчыкаў, а таксама спіс з прозвішчамі 112 навучэнцаў ўсіх класаў гімназіі (*гл. дадатак*).

Спіс манахаў, што жылі ў кляштары і выкладалі навукі, рэктар гімназіі Антанін Каксевич падаў у лісце ад 7 красавіка 1829 г. да правінцыяла беларускіх базыльянскіх кляштараў. У спісе ён згадаў іх узрост, веравызнанне і паходжанне. Так, мы даведваемся, што сам ксёндз А. Каксевич меў 43 гады, “абраду грэка-ўніяцкага”, паходзіў ад “шляхетных бацькоў”. Прэфектам школы і настаўнікам гісторыі быў Ігнаці Кулік, 40 гадоў, католік, ад “шляхетных бацькоў”. Настаўнікам фізікі – Гераклі Зянкевіч, 27 гадоў, католік, сын “шляхетных бацькоў”. Выкладчыкам матэматыкі, логікі і малюнка, а таксама рэгентам канвікта быў ксёндз Даратэвуш Смігельскі, 28 гадоў, католік, ад “шляхетных бацькоў”. Настаўнікам польска-лацінскай літаратуры быў Інакенці Блышчынскі, уніяц 30 гадоў, “з вольных”. Настаўнікам граматыкі польскай, лацінскай і рускай – таксама ўніяц “з вольных” Язафат Шаўроўскі, 37 гадоў. Выкладчыкам геаграфіі, арыфметыкі, каліграфіі і “навукі рэлігіі для вучняў грэка-ўніяцкага абраду” – ксёндз Ануфры Саваневіч, 28 гадоў, уніяц, ад “шляхетных бацькоў”. Рызнічым і “заступаючым месца спаведніка” быў айцец Мікодым Анушкевіч, 43 гадоў, уніяцкага веравызнання, выхадзец “з вольнага стану”³.

Са спіса навучэнцаў найперш адзначым згаданых у ім будучых літаратараў – Тадэвуша Ладу-Заблоцкага (6 клас) і Гераніма Марцінкевіча (3 клас), малодшы брат якога Аляксандр вучыўся ў 2 класе. Замілаваннем да гісторыі і мовы краю вылучаўся і будучы этнограф і мемуарыст Максімільян Маркс (4 клас), арыштаваны ў 1866 г. па

¹ *Ibidem*, с. 20–21.

² М. М а р к с, *Записки старика*, “Віцебскі сшытак” 1996, № 2, с. 100.

³ НГАБ, ф. 2617, воп. 1, спр. 26, арк. 1–1 адв., 4. *Рэпартаў рэктара Віцебскай базыльянскай гімназіі са спісамі выкладчыкаў і вучняў за 1829 год*.

справе Дзмітрыя Каракозава (няўдалы замах на Аляксандра II) і сасланы ў Сібір¹. У 5 класе вучыўся Томаш Гайка або “Гайка з Пнёва” – прыяцель А. Рыпінскага, на зборніку якога ён пакінуў радкі свайго *Найпершага вершыка (Najpierwszy wierszyk)*.

Зянон Харошча, што вучыўся ў адным класе з Т. Ладам-Заблоцкім, не ўвайшоў у гісторыю беларускай літаратуры. Аднак вядома, што ён таксама з гадамі не страціў цікавасці да мовы роднага краю і пасля вяртання А. Рыпінскага з эміграцыі надыхтаваў яму па памяці беларускамоўную паэму *Энеіда навыварат*².

Выхаванцы Віцебскай базыльянскай гімназіі пакінулі след у розных сферах палітычнага і грамадскага жыцця краю. Алаізы Храптовіч (2 клас) пазней стаў Віцебскім павятовым маршалкам³. Садок Валковіч (4 клас) – Віцебскім гарадскім галавой⁴. Ён меў чатырох дачок, адна з якіх – Юлія – стала жонкай знамага віцебскага гісторыка А. Сапунова⁵. Сям’я Валковічаў аказвала вялікую падтрымку пачынаючаму навукоўцу. Генрых Цеханавецкі (1818–1889) (1 клас) быў родным братам Ігнація Цеханавецкага, якому Т. Лада-Заблоцкі, рыхтуючыся ў 1836 г. да выезду з Віцебска ў высылку, пакінуў для выдання ўсе свае рукапісы. Сам Генрых з жонкаю прынялі ўдзел у паўстанні 1863 г., за што былі прыцягнуты да следства і пазней з’ехалі ў Францыю⁶.

Уклад выхаванцаў Віцебскай базыльянскай гімназіі ў гісторыю і культуру Беларусі патрабуе далейшага даследавання.

Дадатак

Lista uczniów znajdujących się w Witebskiem Bazylijaskiem Gymnazyum. 1829/30 roku

(НГАБ, ф. 2617, воп. 1, спр. 26, арк. 2–3 адв.)

Klasa wstępna		9. Łappo Hipolit
1.	Gutowski Tomasz	10. Malinowski Gabrijel
2.	Tarnowski Tomasz	11. Wieliczko Eustachy
3.	Klejstr Kazimierz	12. Kiszko-Zgierski Julliusz
4.	Borowski Edward	13. Kiszko-Zgierski Leon
5.	Szelepien Alexander	
6.	Markijanowicz Piotr	
7.	Mudrowicz Jozef	
8.	Chrucki Jozef	
		Klasa pierwsza
		1. Zaliwski Jan
		2. Skłotowski Onufry

¹ НГАБ, ф. 2617, воп. 1, спр. 26, арк. 3–3 адв.

² Падрабязней гл.: Л. Хмяльніцкая, *Невядомыя старонкі жыццяпісу Аляксандра Рыпінскага*, “Acta Albaruthenica” 2015, т. 15, с. 78.

³ *Памятная книжка Витебской губернии на 1864 год*, СПб. 1864, с. 263.

⁴ *Ibidem*, с. 304.

⁵ Л. Хмяльніцкая, *Гісторык з Віцебска (жыццяпіс Аляксея Сапунова)*, Мінск 2001, с. 28–29.

⁶ S. Dumini, A. Rachuba, J. Sikorska-Kulesza, *Ciechanowieccy herbu Dąbrowa*, Warszawa 1997, s. 127.

3. Jaczewski Waleryan
4. Ciechanowiecki Henryk
5. Strzemeski Marcelli
6. Klejstr Alexander
7. Tarnowski Alexy
8. Sukonko Jozef
9. Mitkiewicz Stanisław
10. Mitkiewicz Alexander
11. Kuczyński Wincenty
12. Rutkowski Stanisław
13. Rolla Marcin
14. Szelepien Antoni
15. Kłodnicki Antoni
16. Markijanowicz Alexander
17. Bohdański Tomasz
18. Mańkowski Piotr
19. fon Haller Wiktor
20. Wojewodzki Stefan
21. Kizer Edward
22. Korzeniewski Franciszek
23. Wojciechowski Ignacy
24. Maniewicz Andrzej
25. Siedmiogrodzki Polikarp
26. Zacharewicz Alexander
27. Puchaczewski Jakób
28. Siwicki Tadeusz
29. Waltz Alexander

Klasa druga

1. Krassowski Kazimierz
2. Tołoczko Symeon
3. Kwiatkowski Antoni
4. Tarańczuk Dominik
5. Chreptowicz Aloizy
6. Jaczewski Apolloniusz
7. Jaczewski Kazimierz
8. Borowski Otton
9. Romaszko Ferdynand
10. Bawor Michał
11. Kasperowicz Karol
12. Mitkiewicz Jan
13. Drozdowski Alexander
14. Drozdowski Stanisław
15. Strzemeski Jozef
16. Strzemeski Cyprian
17. Łasico Mateusz
18. Marcinkiewicz Alexander
19. Kissel Fabijan
20. Skiwski Jan
21. Tyll Jozef
22. Grudziński Franciszek
23. Brzostowski Karol

24. Janiszewski Marcelli
25. Zacharewicz Bazyli
26. Korzeniewski Jozeff

Klasa trzecia

1. Czerwiński Eustachy
2. Bokszański Konstantyn
3. Zaranek Antoni
4. Kwiatkowski Alexander
5. Grobica (?) Jan
6. Popiałkowski Hyppolit
7. Stemporzecki Jan
8. Zaliwski Piotr
9. Gedroń Gaspar
10. Myślikowski Wincenty
11. Marcinkiewicz Hieronim
12. Maraczew Andrzej
13. Marcinowski Eustachy
14. Winhler Alexander
15. Swiacki Jozef

Klasa czwarta

1. Poprzedziński Karol
2. Grzybowski Franciszek
3. Marks Maxymilijan
4. Stukalicz Piotr
5. Rodzewicz Leopold
6. Kulik Jan
7. Markijanowicz Stanisław
8. Rahoza Jerzy
9. Wołkowicz Sadok

Klasa piąta

1. Smogorzewski Prokles
2. Stankiewicz Michał
3. Żaba Wiktor
4. Buczyński Ignacy
5. Popiałkowski Aloizy
6. Pohoski Jan
7. Stanilewicz Franciszek
8. Siwocho Mikołaj
9. Radziewicz Alexander
10. Hajko Tomasz
11. Szawernowski Mikołaj

Klasa szósta

1. Zabłocki Tadeusz
2. Ambrozewicz Tadeusz
3. Grobica (?) Michał
4. Przysiecki Antoni
5. Wierzbilowicz Waleryan
6. Lewicki Waleryan

7. Kłodnicki Tomasz
8. Klimontowicz Alexander
9. Choroszczo Zenon

- Dozorcy stacyjny**
1. Cytowicz Michał
 2. Wojciechowski Justyn

Liudmila Khmialnitskaya

Middle School of the Basilian Fathers in Vitebsk (1822–1832)

A b s t r a c t

The article describes the history of the Middle School of the Basilian Fathers in Vitebsk in the period of ten years since its establishment until its closing down at the behest of the authorities. The article presents the curricula developed for particular school years, official reports as well as names of teachers and students attending school in the school year 1829–1830.